

Prof. dr hab. Anna Zielińska-Głębocka (profesor emerytowany UG)

Katedra Ekonomii Międzynarodowej i Rozwoju Gospodarczego

Wydział Ekonomiczny

Uniwersytet Gdański

anna.zielinska-glebocka@ug.edu.pl

Recenzja dorobku habilitacyjnego dr Elżbiety Bombińskiej w ramach postępowania wszczętego przez Radę Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie w dniu 4 kwietnia 2022 roku.

1. Informacje ogólne o Kandydatce

Dr Elżbieta Bombińska ukończyła studia magisterskie w zakresie ekonomiki i organizacji handlu zagranicznego, specjalność międzynarodowe stosunki gospodarcze, na Wydziale Ekonomii Akademii Ekonomicznej w Krakowie (obecnie Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie) w 1992 roku. Stopień doktora nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii uzyskała na tymże wydziale w czerwcu 2001 roku na podstawie rozprawy pt. Zdolność konkurencyjna gospodarki Polski w okresie transformacji systemowej na tle Czech i Węgier. Promotorem rozprawy była prof. AE dr hab. Bogumiła Szopa, a recenzentami: prof. dr hab. Józef Misala oraz prof. dr hab. Stanisław Lis. Dr E. Bombińska pracuje obecnie na stanowisku adiunkta w Kolegium Ekonomii, Finansów i Prawa, Wydziału Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. W poprzednich latach pracowała także jako wykładowca w Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego oraz w Wyższej Szkole Zarządzania i Bankowości w Krakowie.

W 2021 roku dr E. Bombińska złożyła wniosek o wszczęcie postępowania habilitacyjnego przez Radę Doskonałości Naukowej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Rada wszczęła postępowanie habilitacyjne w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse w dniu 17 grudnia 2021 roku, i w dniu 4 kwietnia 2022 roku powołała komisję habilitacyjną w pełnym składzie, której przewodniczy prof. dr hab. Marian Gorynia.

Składając wniosek habilitacyjny dr Elżbieta Bombińska zgłosiła jako swoje główne osiągnięcie naukowe monografię autorską pt. "Modele świadczenia usług w handlu międzynarodowym" wydaną przez Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie w 2021 roku.

2. Ocena zgłoszonego osiągnięcia naukowego

Monografia autorska pt. "Modele świadczenia usług w handlu międzynarodowym" wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie w 2021 roku była recenzowana przez prof. dr hab. Elżbietę Czarny oraz prof. dr hab. Barbarę Jankowską. Monografia liczy 198 stron, w tym 166 stron tekstu, aneks oraz spis literatury. Strukturę pracy tworzy pięć rozdziałów o charakterze teoretyczno- opisowym oraz w formie wyników badań empirycznych. Jako uzasadnienie wyboru problematyki badawczej Habilitantka podała intensyfikację wymiany usług i systematyczny wzrost jej znaczenia jako formy międzynarodowej współpracy gospodarczej w gospodarce światowej, co znajduje wyraz w wynikach badań empirycznych różnych instytucji oraz uznanych ekonomistów. Zgodnie z tytułem monografii przedmiotem badań Habilitantki są modele świadczenia usług w handlu międzynarodowym, przy czym za modele Autorka uznała różne moduły, tryby, formy realizacji wymiany usługowej wyróżnione przez takie instytucje jak Światowa Organizacja Handlu na podstawie Układ o Handlu Usługami GATS, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Eurostat, OECD, a także opracowania w formie manualów statystycznych, jak m.in. Manual on Statistics of International Trade in Services (MSITS), czy też OECD-owski Handel wartością dodaną - Trade in Value Added (TiVA). Mam zastrzeżenie odnośnie do nazywania tych zdefiniowanych trybów modelami, gdyż dla ekonomisty model oznacza szukanie relacji przyczynowo-skutkowych, najlepiej przy użyciu narzędzi statystycznych lub ekonometrycznych, a tego wymogu nie spełniają badane przez Autorkę formy wymiany. W wersji angielskojęzycznej różne formy wymiany są określane jako „mode” czyli po polsku tryby, formy, a nie modele. W pracy Habilitantka koncentruje się na metodach pomiaru międzynarodowej wymiany usług, a nie na relacjach ekonomicznych. Jest to jednak uwaga ogólna dotycząca nazewnictwa ekonomicznego, która, moim zdaniem, powinna być zgłoszona na etapie recenzji wydawniczej. Tak się niestety nie stało.

Dla przeprowadzenia swoich badań Autorka sformułowała cel główny, cztery cele szczegółowe, główną hipotezę badawczą oraz dwie hipotezy pomocnicze, Jako główny cel Habilitantka określiła: próbę weryfikacji i określenia znaczenia usług w handlu międzynarodowym, a wśród celów szczegółowych wymieniła, m.in. określenie i opis form (modeli) międzynarodowej wymiany usług; prezentację rozwoju metodyki badań handlu

usługami i jej aktualnego stanu, czy też wskazanie istniejących ograniczeń i barier pomiaru obrotów usługami.

Główna hipoteza badawcza została sformułowana następująco: „przyczyną rozbieżności pomiędzy dominującym znaczeniem sektora usługowego w gospodarkach poszczególnych krajów i relatywnie niskim udziałem usług w przepływach gospodarczych tych państw z zagranicą jest niedoszacowanie obrotów międzynarodowego handlu usługowego, które jest związane ze sposobem jego definiowania oraz wynikającą z przyjętej definicji metodyką pomiaru”. Dla doprecyzowania hipotezy głównej Autorka sformułowała dwie hipotezy pomocnicze: H1 – sposób ujmowania międzynarodowej wymiany usług, jaki został przyjęty w Układzie ogólnym w sprawie handlu usługami nie wyczerpuje wszystkich form ich świadczenia w wymiarze międzynarodowym; hipoteza H2 – powszechnie stosowany sposób pomiaru obrotów międzynarodowej wymiany usług w oparciu o statystyki bilansu płatniczego powoduje istotne zaniżenie wartości handlu usługami.

Mam zastrzeżenia odnośnie do sformułowanych hipotez, głównej i pomocniczych, po pierwsze nie została określona grupa państw poddanych badaniu (stwierdzenie poszczególne państwa jest nieprecyzyjne), po drugie zbyt arbitralnie Autorka uznaje niedobory metod pomiaru jak główną przyczynę wskazanych rozbieżności między sferą produkcyjną i sferą wymiany usług, po trzecie hipotezy 1 i 2 nie nawiązują do hipotezy głównej, gdyż realizacja hipotezy głównej wymagałaby rzeczywiście zbadania relacji między sferą produkcyjną i sferą handlową, z uwzględnieniem całej gamy czynników powodujących, iż handel usługami nie do końca może i nie do końca nadąża za serwicyzacją gospodarek.

W pracy Autorka skoncentrowała się na prezentacji i opisie różnych form/modułów wymiany usługami zdefiniowanych przez GATS i MSITS, takich jak M1, M2, M3 i M4, a także omawia nowe formy określone w literaturze jako M 5, czyli pośredni handel usługami związany z globalnymi łańcuchami wartości i mierzoną w ramach tych łańcuchów wymianą wartości dodanej Trade in Value Added.

Prezentacja ta jest poprzedzona omówieniem w trzech pierwszych rozdziałach: regulacji prawnych i klasyfikacyjnych obrotów usługami (rozdział 1: Międzynarodowy handel usługami – istota i światowe regulacje, str. 17-45), miejsca handlu usługami w teoriach handlu międzynarodowego i bezpośrednich inwestycji zagranicznych (rozdział 2; Modele handlu usługami w teoriach handlu międzynarodowego i bezpośrednich inwestycji zagranicznych oraz w wynikach badań, str. 45-68); pomiaru obrotów usługami w różnych formach w świetle

rekomendacji manuala statystycznego MSITS (rozdział 3: Mierzenie obrotów światowej wymiany usług w świetle rekomendacji manual on Statistics of International Trade in Services, str. 70- 95). W omawianych rozdziałach Autorka zwięźle przedstawia dorobek nauk ekonomicznych i statystycznych w zakresie miejsca handlu usługami w różnych teoriach handlu i inwestycji zagranicznych, analizuje także rekomendacje przyjęte w MSITS dla definiowania różnych form wymiany stosowanych przez WTO w ramach GATS, czyli form M1, M2 M3 i M4. Wartościowa w tej części pracy jest krytyczna ocena znaczenia rachunków obrotów bieżących bilansu płatniczego dla pełnej analizy strumieni handlu usługami. Ciekawy jest także bardzo szczegółowy opis rekomendacji zawartych w manualu MSITS. Jednakże mimo wartości informacyjnej zawartej w trzech pierwszych rozdziałach, trudno doszukać się w nich istotnego wkładu do rozwoju nauk ekonomicznych. Nie została także potwierdzona główna hipoteza badawcza, gdyż Autorka nie odnosi się do relacji między sferą produkcyjną i sferą handlową, co zostało zawarte *explicite* w opisie hipotezy. Jest to treść odtwórcza, dobrze znana w literaturze przedmiotu.

Kolejne dwa rozdziały, (rozdział 4: Model 5 – koncepcja i metody pomiaru pośredniego handlu usługami, str. 95 - 122; rozdział 5: Obroty międzynarodowego handlu usługami – wyniki badań empirycznych, str. 123 – 163) Autorka poświęciła pośredniej formie pomiaru wymiany usług definiowanej jako M 5. W rozdziale czwartym przedstawione zostały różne koncepcje serwicyzacji gospodarek zawarte w literaturze, jest to dobrze zrobiony przegląd literatury dotyczącej kupowania, produkowania usług oraz ich sprzedaży w ramach tworzenia kompleksów przemysłowo-usługowych i łańcuchów wartości. Szkoda tylko, że Autorka w ograniczonym zakresie nawiązuje do bogatej literatury dotyczącej globalnych łańcuchów wartości, co stało się głównym problemem badawczym ostatniej dekady, zwłaszcza w kontekście zmian kierunków powiązań handlowych krajów, tworzenia nowych hubów, czyli ośrodków skupiających powiązania różnych ogniw tych łańcuchów (słynne koncepcje Fabryka Europa, Fabryka Azja, Fabryka Ameryka Płn,), czy też kruszenia się niektórych łańcuchów pod wpływem pandemii Covid-19, czy też konfliktów politycznych. W punktach 4.5 Autorka omawia metodę pomiaru pośredniego handlu usługami według opracowań OECD i innych instytucji definiowanych jako Trade in Value Added, a także bazy danych WIOD i innych służące do szacowania przepływów międzygałęziowych w systemie input-output. Zestawienie istniejących baz danych Autorka zawarła w tabeli 4.6, jest to dobra statystyka opisująca wysiłki na rzecz tworzenia baz danych dla całych łańcuchów wartości. Słusznie w pkt 4.5.4 Autorka pokazuje ograniczenia pomiaru handlu usługami w oparciu o moduł M 5 czyli m.in. TiVA.

Zwraca uwagę, podobnie jak wielu ekonomistów, także polskich, (np. prof. J.J. Michałek) że w systemach przemysłowo-usługowych, których znaczenie rośnie, analizy oparte na tabelach przepływów międzygałęziowych, z wykorzystaniem stosowanej klasyfikacji rodzajów działalności gospodarczej (broad economic activities), nie wystarczają do głębokiego wykazania miejsca usług. Potrzebna jest analiza na poziomie przedsiębiorstw, co z kolei wymaga dostępu do wielkich baz danych. Wielu autorów już wykorzystuje Big Data do tworzenia odpowiednich narzędzi analitycznych pozwalających na ocenę relacji między produkcją przemysłową i usługową w systemach ich powiązań.

W rozdziale piątym empirycznym Autorka prezentuje dane dotyczące handlu usługami w różnych formach, ogółem oraz w podziale na M1 do M4 i M5 dla różnych grup krajów, np. w podziale na kraje rozwinięte, rozwijające się i kraje transformacji, a także dla krajów UE i OECD. Szkoda, że Autorka nie zdecydowała się na wyraźne określenie w całej pracy, jaką populację krajów bada. Takie wyraźne skoncentrowanie się na wybranych krajach bardzo pomogłoby w ocenie znaczenia wymiany usług i realizacji przyjętej hipotezy badawczej. Autorka bardzo rzetelnie przedstawiła dane statystyczne dotyczące strumieni obrotów międzynarodowych usługami w różnych przedziałach czasowych, korzystając z różnych źródeł danych. Wykorzystała bazy statystyczne takich instytucji jak UNCTAD, Komisja Europejska, Eurostat, WTO, Biuro Analiz Ekonomicznych Stanów Zjednoczonych, OECD, a także wyniki badań statystycznych różnych autorów. Zestawienie danych jest ciekawe i nośne informacyjnie.

W pierwszej części Autorka przedstawiła dane statystyczne dotyczące wartości obrotów usługami wyrażonej w USD na podstawie bazy UNCTAD z 2019r. opracowanej na bazie rachunku usług bilansów płatniczych różnych krajów. Pokazała wartości całkowite obrotów oraz ich strukturę gałęziową w latach 2005 i 2018. W kolejnym punkcie przedstawiła dane o wartości wymiany usług w podziale na różne formy od M1 do M4, korzystając w dorobku Wettstein i in. z 2019 oraz z pilotażowego opracowania Eurostatu dla obrotów usługami krajów członkowskich Unii Europejskiej w 2015 roku. Skorzystała także z baz danych Biura Analiz Ekonomicznych Stanów Zjednoczonych, pokazując wartość i strukturę obrotów usługami USA w latach 2012 i 2016. Kolejna część rozdziału została poświęcona prezentacji wartości obrotów tzw. pośredniego handlu usługami między różnymi grupami krajów. Autorka skorzystała głównie z bazy danych TiVA, a także z opracowania Miroudot i Cadestin z 2017 roku. W ostatniej części prezentowane są dane dotyczące obrotów usługami w Polsce w podobnym układzie jak w poprzednich częściach, czyli na podstawie bilansu płatniczego, danych UNCTAD, OECD i TiVA.

Dobre zestawienie badań prowadzonych na poziomie przedsiębiorstw zawiera tabela 5.2. szkoda, że nie ma tam informacji o badaniach prowadzonych w Polsce (a takie są). Rozdział piąty jest bardzo ciekawy, zawiera dobre dane statystyczne na temat wymiany usługami w różnych modułach opracowane z wykorzystaniem różnych źródeł. Ta część monografii jest ważna, nośna informacyjnie, pokazuje umiejętność Autorki w zakresie korzystania z różnych baz danych statystycznych, przetwarzania danych i ich prezentacji graficznej. Ze względu jednak, że tego typu badania są prowadzone powszechnie na świecie przez indywidualnych naukowców oraz przez różne instytucje badawcze i statystyczne, trudno uznać, że praca Autorki stanowi istotny wkład do rozwoju nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Podsumowując ocenę monografii przedstawionej jako główne osiągnięcie naukowe dr Elżbiety Bombińskiej muszę stwierdzić, iż nie spełnia ona wymogów stawianych monografiom habilitacyjnym. Nie wnosi istotnego wkładu do rozwoju nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia i finanse, mimo, że jako publikacja dostarcza ciekawych informacji na temat międzynarodowej wymiany usług. Moje zastrzeżenia dotyczą tego, że: znacząca część monografii ma charakter odtwórczy, odnosi się do znanych i bardzo dobrze opisanych w literaturze teorii i koncepcji handlu usługami; w części empirycznej prezentowane są dane statystyczne pochodzące z dokumentów różnych instytucji międzynarodowych, natomiast brakuje badań własnych o charakterze przyczynowo-skutkowym. Muszę także stwierdzić, że nie została zweryfikowana główna hipoteza badawcza, mówiąca o tym, że brak dobrych instrumentów pomiaru handlu usługami to główne źródło rozdźwięku między sferą produkcyjną a sferą handlową. Autorka nie do końca poradziła sobie z dowodzeniem szczególnej roli handlu pośredniego w trybie M 5, gdyż bardzo przyczynkarsko potraktowała miejsce usług w globalnych łańcuchach wartości. Praca jest także mało spójna, jeśli chodzi o określenie badanej populacji, czasami przedmiotem badań jest cała gospodarka światowa, czasami kraje UE czy OECD. Część dotycząca nowej formy pomiaru pośredniej wymiany usługami (M 5) jest bardzo skąpa, co jest zrozumiałe, gdyż tworzenie nowych modułów/metod badania strumieni wymiany przynależy wielkim instytucjom statystycznym, jak WTO, UNCTAD, Eurostat, które dysponują dużymi zasobami statystyków i dużymi środkami finansowymi. W przypadku indywidualnych badaczy, na dodatek nie uczestniczących w dużych międzynarodowych projektach stworzenie nowych metod badawczych jest niemożliwe, a co najmniej trudne. Z tego względu podjęcie się tego zadania przez Habilitantkę „trąci” trochę brawurą. Sądzę, że lepszym podejściem byłoby ograniczenie się do zbadania wybranego aspektu relacji między handlem usługami a na przykład dynamiką rozwoju wybranego sektora

lub kompleksu przemysłowo-usługowego w wybranych krajach, grupach krajów itd. Jestem także przekonana, że Habilitantka wykorzysta wiedzę i umiejętności zdobyte przy pisaniu monografii do dalszych badań i dalszego rozwoju naukowego.

3. Ocena pozostałego dorobku

3.1. Pozostały dorobek naukowo-badawczy – ocena istotnej aktywności naukowej

Dr Elżbieta Bombińska w dokumentacji wymienia cztery obszary aktywności i zainteresowań naukowych, odnosząc do poszczególnych obszarów dorobek publikacyjny. Te obszary to: międzynarodowa konkurencyjność gospodarki; determinanty i skutki przepływów bezpośrednich inwestycji zagranicznych; modele międzynarodowego handlu usługami; współczesne problemy handlu międzynarodowego. Tak określone zainteresowania badawcze wskazują na specjalność naukową Habilitantki w zakresie ekonomii międzynarodowej i międzynarodowych stosunków gospodarczych ukierunkowanych głównie na handel międzynarodowy. W tej tematyce mieści się dorobek publikacyjny dr E. Bombińskiej, a działalność publikacyjna została uznana przez Habilitantkę za główną formę aktywności naukowej po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych. Na dorobek publikacyjny Habilitantki składa się 61 recenzowanych prac naukowych obejmujących, poza monografią habilitacyjną, 36 artykułów w czasopismach naukowych, 17 rozdziałów w monografiach; 2 redakcje monografii naukowych oraz 5 rozdziałów w materiałach konferencyjnych. Znacząca większość publikacji artykułowych, uznawanych obecnie za główną formę dorobku naukowego, została opublikowana w czasopismach uczelnianych, takich jak Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Zeszyty Naukowe UE w Poznaniu; Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego ; Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu; Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego. Liczba punktów uzyskanych z tych publikacji wynosi 327. Wśród tych publikacji nie ma prac w czasopismach z Impact Factorem (IF). Habilitantka opublikowała także 17 rozdziałów w monografiach naukowych wydanych przez wydawnictwa CeDeWu. PL, Difin SA oraz Instytut Badań Rynku Konsumpcji i Koniunktur, a także przez wydawnictwa zagraniczne jak Cambridge Scholars Publishing, Uniwersytet w Zagrzebiu i Uniwersytet w Żylinie. Brakuje publikacji artykułowych w renomowanych czasopismach naukowych, w tym przygotowanych w językach obcych zwłaszcza w języku angielskim. Zestawienie bibliometryczne dorobku Habilitantki nie jest imponujące. Liczba cytowań według BazEkon wyniosła 18, a według Google Scholar 60. Łączna liczba cytowanych publikacji wyniosła 16. Obliczony przez

Bibliotekę Główną UE w Krakowie indeks H wyniósł według Google Scholar 5, a według UEK tylko 3.

Do innych form aktywności naukowej Habilitantka zaliczyła udział w konferencjach naukowych, gdzie wygłosiła referaty na 20 konferencjach krajowych i 9 zagranicznych. Także brała udział w realizacji w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie 17 projektów badawczych, głównie na temat przepływu kapitałów oraz handlu zagranicznego. Nie brała natomiast udziału w projektach badawczych realizowanych w formie konkursowej, zarówno krajowych jak i międzynarodowych.

Pozostały dorobek naukowy dr Elżbiety Bombińskiej nie jest imponujący, Habilitantka wykazywała aktywność naukową głównie w formie przygotowania publikacji artykułów do czasopism uczelnianych nie posiadających Impact Factor, a także rozdziałów w monografiach przygotowanych przez pracowników naukowych własnej uczelni. Bardzo niski jest wskaźnik cytowań, co oznacza, że dorobek Habilitantki nie został należycie upowszechniony wśród innych osób i w rezultacie trudno uznać ją za naukowca rozpoznawalnego w skali kraju czy poza jej granicami. Z informacji zawartej w złożonej dokumentacji wynika, że dr E. Bombińska nie odbyła żadnego stażu w innych instytucjach naukowych, w tym zagranicznych, nie uczestniczyła także w żadnych programach europejskich lub innych programach międzynarodowych. Relatywnie słaby jest także dorobek w zakresie współpracy z otoczeniem społecznym i gospodarczym, brakuje ekspertyz lub innych opracowań wykonanych na zamówienie instytucji publicznych i prywatnych, Habilitantka nie brała również udziału w zespołach eksperckich lub konkursowych np. oceniających wnioski o finansowanie badań lub przyznanie nagród naukowych. Informacje o aktywności naukowej i eksperckiej przedłożone w dokumentacji wnioskowej nie dają podstaw do pozytywnej oceny działalności Habilitantki.

3.2. Ocena działalności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzującej naukę

Dr Elżbieta Bombińska prowadzi zajęcia dydaktyczne na macierzystej uczelni z kilku przedmiotów takich jak m.in. Ekonomia i organizacja handlu zagranicznego; Handel międzynarodowy, Międzynarodowe przepływy kapitału, International Transactions (w języku angielskim). W innych uczelniach, w których pracowała, prowadziła wykłady i ćwiczenia z przedmiotów: Handel międzynarodowy oraz Ekonomia handlu zagranicznego. Habilitantka wykazała się także dużym zaangażowaniem w kształcenie licencjatów i magistrów, była promotorem 180 prac licencjackich i 213 prac magisterskich. Zajęcia Pani Doktor cieszą się dobrą oceną studentów i organów oceniających proces dydaktyczny uczelni. Za swoją

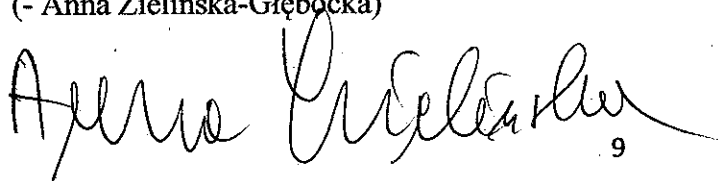
działalność dydaktyczną była także nagradzana dwukrotnie w 2017 i 2018 roku nagrodami Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

Wniosek końcowy

Uważna lektura monografii pt. *Modele świadczenia usług w handlu międzynarodowym* przedstawionej przez dr Elżbietę Bombińską jako główne osiągnięcie naukowe, a także ocena pozostałego dorobku naukowego nie pozwalają na uznanie, iż spełnione zostały wymogi dotyczące nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie ekonomia i finanse. Szczególne znaczenie dla negatywnej oceny wniosku Pani Doktor ma fakt, iż, moim zdaniem, monografia nie wnosi istotnego wkładu do dorobku naukowego w dyscyplinie ekonomia i finanse, co jest kluczowe dla awansu naukowego w procedurze habilitacyjnej. Moje zastrzeżenia odnośnie do monografii dotyczą tego, że: znacząca jej część ma charakter odtwórczy, odnosi się do znanych i bardzo dobrze opisanych w literaturze teorii i koncepcji handlu usługami; w części empirycznej prezentowane są dane statystyczne pochodzące z dokumentów różnych instytucji międzynarodowych, natomiast brakuje badań własnych o charakterze przyczynowo-skutkowym. Muszę także stwierdzić, że nie została zweryfikowana główna hipoteza badawcza, mówiąca o tym, że brak dobrych instrumentów pomiaru handlu usługami to główne źródło rozdźwięku między sferą produkcyjną a sferą handlową usług. Autorka nie do końca poradziła sobie z dowodzeniem szczególnej roli handlu pośredniego w trybie M 5, gdyż bardzo przyczynkarsko potraktowała miejsce usług w globalnych łańcuchach wartości. Praca jest także mało spójna, jeśli chodzi o określenie badanej populacji, czasami przedmiotem badań jest cała gospodarka światowa, czasami kraje UE czy OECD. Część dotycząca nowej formy pomiaru pośredniej wymiany usługami (M 5) jest bardzo skąpa, co jest zrozumiałe, gdyż tworzenie nowych modułów/metod badania strumieni wymiany przynależy wielkim instytucjom statystycznym, jak WTO, UNCTAD, Eurostat, które dysponują dużymi zasobami statystyków i dużymi środkami finansowymi. Pozostały dorobek naukowy, zwłaszcza brak publikacji w renomowanych czasopismach oraz brak realizacji projektów finansowanych w trybie konkursowym trudno uznać za wystarczające dla pozytywnej oceny wniosku dr Elżbiety Bombińskiej o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego.

Gdańsk, 8.06.2022r.

(- Anna Zielińska-Głębocka)



9